

Мирослав Перишић

М. Радојчић, БУРО КОЗАРАЦ ПРВИ ВАЉЕВСКИ ПРОФЕСОР

Ваљевска гимназија, Шабачка гимназија, Прва београдска гимназија,
Ваљево 2004, 192.

У доброј традицији сваке школе је да поштује своје некадашње професоре и ђаке. Потврду за то налазимо у покретању по много чему оригиналне библиотеке под називом „Професори Ваљевске гимназије“, у оквиру које је, као трећа по реду, објављена књига Милорада Радојчића *Ђуро Козарац први ваљевски професор*. Претходиле су јој бројне књиге и публикације из историје исте школе, почев од монографије Милана Трипковића и Добривоја Недељковића *Сто година Ваљевске гимназије*, објављене 1970. године, коју без дилема сврставамо у најбоље написане историје једне школе у Србији. И пре и после те књиге писано је о историји Ваљевске гимназије на овај или онај начин, али непознато нам је да је нешто написано а да није угледало светлост дана у форми штампане речи. То даје упечатљиву слику о вишедеценијском односу Ваљевске гимназије према својој историји и свему што она баштини. Историчари повремено осећају потребу да упозоре да свако модерно друштво мора да живи отворено са својом прошлосту. То не значи бити њен заробљеник или улешавати прошлост, већ значи да је потребно истраживати прошлост и имати критички однос према њој. Ваљевска гимназија живо отворено са својом прошлосту већ самом чињеницом да подстиче истраживања и објављује радове из сопствене историје.

И књига Милорада Радојчића о Ђури Козарцу, једном од оснивача гимназије у Ваљеву и њеном првом професору, на сажетни начин одводи нас до оних година

када су у тадашњој полуоријенталној вароши са пар хиљада становника постављани темељи школе која ће у будућности изнедрити бројне значајне личности српске културе и науке. У време када је основана у гимназију се улазило са жељом да се учи, сазнаје, гради и лепше сања неки нови, другачији, будући свет, да би се потом по завршетку гимназије отишкивало у непредвидиве путеве живота и професије, било да су они водили ка престоници Србије или у велики свет у коме је на престижним европским универзитетима већ било младих српских интелектуалаца. Граница од које је географски почињао тај велики свет – европски, развијенији, богатији и напреднији у сваком погледу – почињао је северно од Саве. Управо када је друга или трећа генерација младих људи из Србије у потрази за знањем одлазила у свет из њега се у тадашње беспутно Ваљево, осамнаест сати удаљено од Београда, крајем шездестих година 19. века, запутио млади професор теологије и филозофије Ђуро Козарац. Тим догађајем – његовим доласком у Ваљево, заправо почиње средишни и за историчаре најбитнији део књиге Милорада Радојчића.

Све до чега је у својим истраживањима о Ђури Козарцу дошао Милорад Радојчић смештено је међу корицама ове детаљно написане биографије. Реч је о обрађеном животном путу једног професора, припадника тадашње просветне елите, личности која је оставила траг у просветној и културној историји Србији.

При том аутор се није занео и покушао да од личности чију биографију пише прави „свог јунака“ чему недозвољиво подлежу поједини биографи. Живот Ђуре Козарца био је по много чему неуобичајен за време у којем је живео. Кретао се по европско-оријенталном ободу северно и јужно од Саве, одвише често мењао је место боравка, селио се из града у град, из школе у школу, на крају променио је и професију. Школовао се у Славонији, затим се доселио у Ваљево где је основао гимназију, формирао породицу, учествовао у друштвеном животу града али је недуго после тога вољом средине био протеран, упркос заслугама које је стекао. Отишао је потом у Шабац и тамо, по речима аутора, доживео афирмацију, да би последњи период живота провео у Београду радећи као професор и директор гимназије а затим и као директор Државне штампарије. Из шабачког периода сачуван је и утисак краљице Наталије која је 1882. године боравећи у Шапцу записао: „Очарао ме говор г. Козарца“.

У географском трoуглу између Ваљева, Шапца и Београда текао је живот Ђуре Козарца испуњен успонима и падовима, успесима и оспоравањима, одавањем признања и тешким оптужбама. На примеру његове животне путање можемо да уочимо нека од обележја једног друштва у покрету какво је било српско у другој половини 19. века. Запажају се напори појединаца на унапређивању друштва које је све више постајало грађанско, из деценије у деценију више европско, али су присутна и она обележја истог тог друштва која су говорила да је оно већим делом остајало приковано за наслеђе, било неуморно у одржавању навика, моралних назора и истрајно у намери да се не мења. Када се та слика друштва спусти до појединца, како је то урадио Милорад Радојчић, онда се виде судари колективне свести и индивидуалне спремности да се на такву свест не пристане, да јој се не прилагођава и да јој се не подилази. Виде се судари традиционалног и модерног у схвата-

њима, уочавају се модернизацијски импулси, али и бахатост локалних моћника.

Књига Милорада Радојчића оживљава време када је ваљевска гимназија ницала из чаршије и калдрме. Пружа могућност, такође, да се размишља о граду и употпуњује слика града која је тих година препуна контраста. Град је имао болницу али није имао улице већ сокаке, имао је читалиште али није имао локалну штампу, имао је локалну градску елиту али до доласка Козарца није имао ниједног професора. Доласком Козарца град је добио првог професора, добио је гимназију а гимназија и прве ђаке чија имена Радојчић прецизно бележи осећајући потребу да их уврсти у историју града. Ту су и људи различитих животних искустава, животних филозофија и професија.

Ђуро Козарца први ваљевски професор – књига је која улази у трајни фонд знања о историји три гимназије: ваљевске, шабачке и Прве београдске. Истовремено она богати биографију, односно ону врсту историјског рада којим је српска историографији сиромашна, поготово за личности које нису политичке. Оно што књигу Милорада Радојчића чини посебно вредном јесте успели напор аутора да постигне својеврсну равнотежу у сагледавању личности Ђуре Козарца. По свему чиме је допринео просветном уздицању Србије у току друге половине 19. века, а није био само професор већ и директор, оснивач разних друштава и преводилац страних књига, Ђуро Козарца је био човек либералних схватања. У погледу режима школе, строгог односа према ђацима, као поклоник дисциплине, добре организације и уредности, био је конзервативан. Али и цела Србија се тада, како у политици тако и у начину живота, љуљала између либералног и конзервативног, па су и у држању Ђуре Козарца препознатљиви утицаји једне и друге идеје.

Просперитетне државе нема без добре просвете, добре просвете нема без добре просветне политике, а ваљане просветне политике нема без образованих

појединаца. Један од њих био је Ђуро Козарац. Наша знања о њему, до сада фрагментарна, књигом М. Радојчића значајно су проширена и окупљена на једном месту. Српској историографији су та знања потребна тим више што су понуђена на солидној изворној основи.

О чему још све говори књига Милорада Радојчића, осим што нуди знања о Ђури Козарцу? Она појединим својим деловима говори о српском друштву, о српском граду, о настајању српског грађанства, о просветној и градској елити, о на-

равима људи... Када прочитамо биографију Ђуре Козарца можемо делимично да упоређујемо Ваљево и Шабац, али и да видимо шта је и колико Београд значао у односу на градове у унутрашњости Србије. Свако ко узме у руке књигу Милорада Радојчића у њој ће наћи и понешто од некадашњег гимназијског амбијента и варошке атмосфере, па је и по контекстима у које је смештена Козарчева биографија реч о књизи која је значајан прилог историји српског друштва.